

ΝΕΣΤΩΡ Ε. ΚΟΥΡΑΚΗΣ

**ΣΥΜΒΟΛΕΣ ΣΤΗ
ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ
ΑΝΑΚΡΙΤΙΚΗΣ**

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΕΜΠΛΟΥΤΙΣΜΕΝΗ ΜΕ :

«ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΑΝΑΚΡΙΤΙΚΗΣ»

ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΜΟΤΙΜΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ *Κ.Δ. ΣΠΙΝΕΛΛΗ*

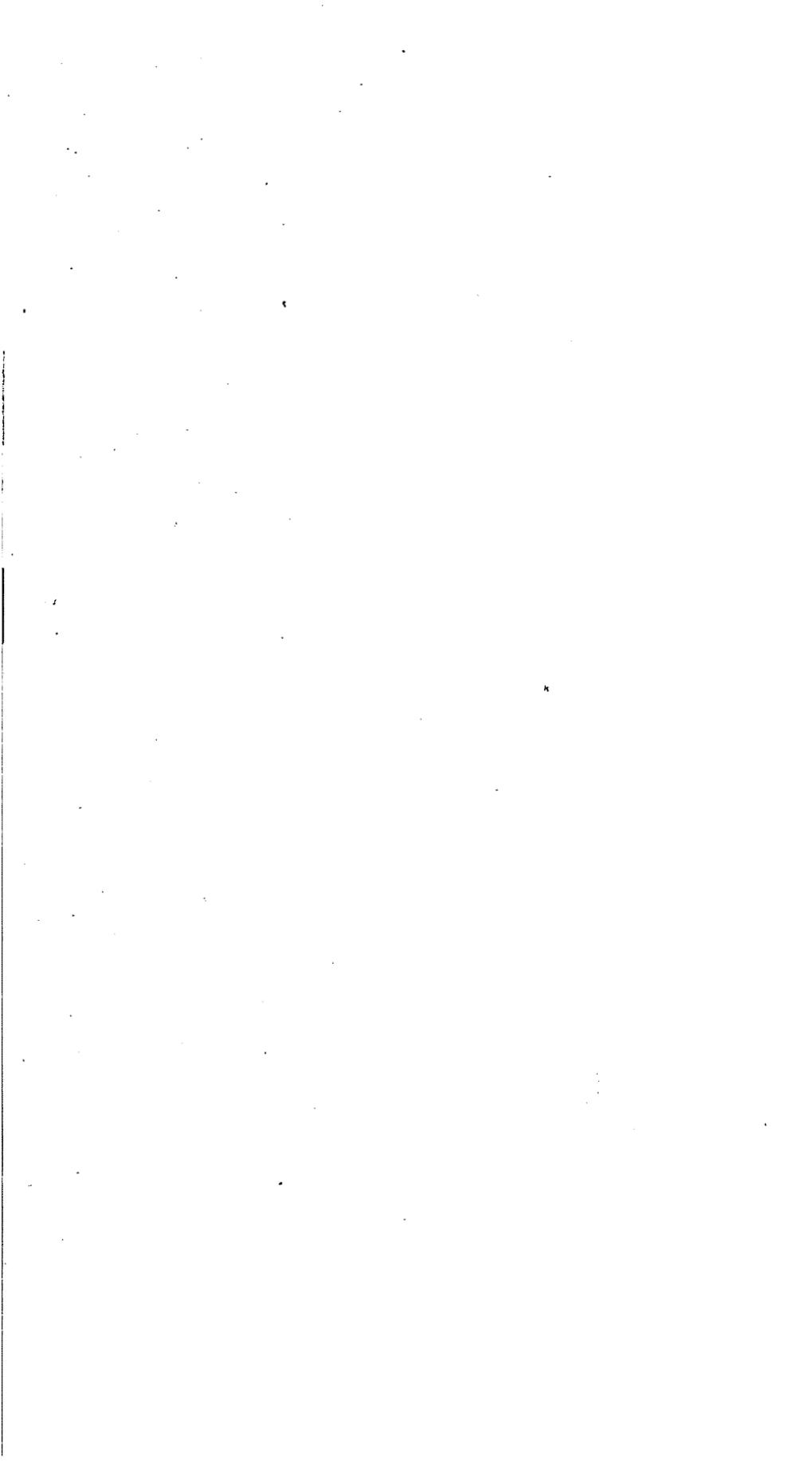
ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΕΣ ΤΩΝ :

**ΜΑΡΙΑΣ ΚΑΜΠΟΥΡΗ, ΜΑΡΙΑΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗ,
ΒΑΣ. ΣΑΛΕΣΙΟΤΟΥ ΚΑΙ ΕΥΑΓ. ΧΑΡΑΤΣΗ**



ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ

ΑΘΗΝΑ-ΚΟΜΟΤΗΝΗ 2005



ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΑΝΑΚΡΙΤΙΚΗΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΑΠΟΔΕΙΞΗΣ

του Νέστορα Ε. Κουράκη

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΥΛΗΣ

I. Εισαγωγή

1. Το ισχύον σύστημα της ελεύθερης εκτίμησης των αποδείξεων.
2. Η θεμελίωση των νέων επιστημονικών κλάδων.
3. Έννοια και αντικείμενο της Δικαστικής Ψυχολογίας (και Δικαστικής Ψυχιατρικής) σε συνάρτηση προς την Αστυνομική ή την Ανακριτική.
4. Σημασία των μαρτυρικών καταθέσεων και ειδικότερα της ομολογίας του κατηγορουμένου.

II. Οι μαρτυρικές καταθέσεις

5. Επισκόπηση των παραγόντων που αποδυναμώνουν την αποδεικτική αξία των μαρτυρικών καταθέσεων.
6. Στρεβλωτικοί παράγοντες κατά το στάδιο της αντίληψης των ειδήσεων.
7. Στρεβλωτικοί παράγοντες κατά το στάδιο της παράστασης των ειδήσεων.

8. Στρεβλωτικοί παράγοντες κατά το στάδιο της ανάπλασης των ειδήσεων.
9. Παράγοντες σχετικοί με την ψυχοβιολογική σύσταση του μάρτυρα. Φύλο. Ηλικία.
10. Συνέχεια: Ψυχικές ανωμαλίες. Ιδιοσυγκρασία.
11. Κοινωνιολογικοί παράγοντες. Παιδεία. Επάγγελμα. Απασχόληση. Ενεργή συμμετοχή σε κοινωνικές ομάδες.
12. Φύση του αντικειμένου της μαρτυρίας και λοιπές περιστάσεις.
13. Μεροληψία.
14. Υποβολή.
15. Ειδικότερος ρόλος της υποβολής στη διαστρέβλωση μαρτυρικών καταθέσεων.
16. Νομοθετικές προβλέψεις.

III. Η ομολογία του κατηγορουμένου

17. Παράγοντες που επιδρούν στο ψεύδος ή την αλήθεια μιας ομολογίας.

Προσάρτημα: Βασική Ελληνική Βιβλιογραφία μετά το 1930.

I. Εισαγωγή

1. Σύμφωνα με την αρχή της ηθικής αποδείξεως που καθιερώνει ο ισχύων Κώδικας Ποινικής Δικονομίας (ά. 177), οι δικαστές δεν είναι υποχρεωμένοι ν' ακολουθούν νομικούς κανόνες αποδείξεων, αλλά πρέπει ν' αποφασίζουν κατά τη δική τους πεποίθηση, ακολουθώντας για τον σκοπό αυτό τη φωνή της συνείδησής τους και έχοντας ως οδηγό την απροσωπόληπτη κρίση που προκύπτει –από τις συζητήσεις– ως προς την αλήθεια των

πραγματικών γεγονότων, την αξιοπιστία των μαρτύρων και την αξία των υπολογίτων αποδείξεων, των οποίων ο αριθμός μπορεί να είναι απεριόριστος. Ενώ δηλαδή σε παλαιότερες εποχές και έως τη Γαλλική Επανάσταση του 1789 η τυχόν καταδίκη ενός κατηγορουμένου στηριζόταν με δεσμευτικό τρόπο σε εξωτερικά - θεϊκά σημεία (θεοδικία) και -μετέπειτα- στην ομολογία του κατηγορουμένου ή στην ύπαρξη ειδικά καθορισμένων αποδεικτικών στοιχείων -π.χ. μαρτυρικές καταθέσεις (σύστημα νομικών αποδείξεων), κατά τη νεότερη εποχή η εκτίμηση του αποδεικτικού υλικού στην ηπειρωτική Ευρώπη αφέθηκε κυριαρχικά στην “απροσωπόληπτη” κρίση του δικαστικού οργάνου (σύστημα της ελεύθερης εκτίμησης των αποδείξεων). Άλλ’ η εξέλιξη αυτή, πέρα από την κεφαλαιώδη συμβολή της στην καθιέρωση ενός ορθολογικού και αντιφορμαλιστικού τρόπου εκδίκασης των ποινικών υποθέσεων, δημιούργησε τις προϋποθέσεις και για την ανάπτυξη νέων επιστημονικών κλάδων, συναφών με τη δίωξη του εγκλήματος.

2. Πράγματι, η απόσπαση της ομολογίας του κατηγορουμένου και ο γενικότερος τρόπος διεξαγωγής της ποινικής δίκης έως τις αρχές του 19ου αιώνα χαρακτηρίζονται κυρίως από τα σωματικά βασανιστήρια και την ψυχολογική βία εις βάρος του εξεταζομένου. Η ανεύρεση της ουσιαστικής αλήθειας (*veritas delicti*), μολονότι υποτίθεται ότι αποτελούσε πρώτιστο σκοπό του τότε ισχύοντος ανακριτικού συστήματος, τελικά εξαντλούνταν απλώς στην επίμονη προσπάθεια των ανακριτικών και δικαστι-

κών αρχών να συγκεντρώσουν (με οποιοδήποτε μέσο) τις τυπικές εκείνες αποδείξεις, ημιαποδείξεις ή ενδείξεις που θα οδηγούσαν εκ του ασφαλούς τον κατηγορούμενο στην καταδίκη. Σύμφωνα με τη γνωστή περικοπή στο έργο του Μπεκκαρία κατά μετόφρ. Αδ. Κοραή (“Περί αδικημάτων και ποινών”, Παρίσι 18232, Κεφ. XL, σελ. 164 και στην έκδ. της “Νομικής Βιβλιοθήκης”, Αθήνα 1989, σελ. 146-147), “ο δικαστής... δεν εξετάζει αν αληθώς επράχθη το αδίκημα, αλλ' επιθυμεί να το εύρη πραγμένον, και παγιδεύει τον εγκαλούμενο (= κατηγορούμενο) με διαφόρους τρόπους, φοβούμενος μην απατηθή, αν δεν τον αποδείξῃ ένοχον, και χάσῃ την υπόληψιν της οποίας οι άνθρωποι φαντάζονται να έχωσιν εις όλα τα πράγματα αναμαρτησίας...”. Αφ' ότου όμως η προσπάθεια των ανακριτικών και δικαστικών αρχών, υπό την επίδραση του Κινήματος των Διαφωτιστών αλλά και αργότερα της Ιταλικής Θετικής Σχολής, στράφηκε πραγματικά στην αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας, εύλογη δημιουργήθηκε η απορία γύρω από τις μεθόδους με τις οποίες μπορεί κανείς να οδηγηθεί στην ανεύρεση αυτής της αλήθειας και στον σχηματισμό μιας ορθής δικανικής πεποίθησης. Οι έρευνες του Μπερτιγιόν, του Γκάλτον και άλλων πρωτοπόρων του προπερασμένου αιώνα οδήγησαν έτσι στη θεμελίωση νέων επιστημονικών κλάδων: της Ανακριτικής ή Αστυνομικής (criminalistique ή police scientifique, forensic science ή criminalistics ή police science, Kriminalistik ή Polizeiwissenschaft) και της Δικαστικής Ψυχολογίας (psychologie juridique, legal psychology, forensische Psychologie), ή -για παθολογικές

περιπτώσεις- της Δικαστικής Ψυχιατρικής (psychiatrie m^{edico}-l^{egal}e, forensic psychiatry, forensische Psychiatrie).

3. Στον πρώτο από τους κλάδους αυτούς, την *Ανακριτική ή Αστυνομική* ερευνώνται οι μέθοδοι για την προσήκουσα και αποτελεσματική εξιχνίαση της αλήθειας σε σχέση με τελεσθείσα αξιόποινη πράξη. Αντικείμενο επιστημονικής έρευνας είναι επομένως η εκάστοτε αξιόποινη πράξη (πότε, πώς, πού, από ποιόν και γιατί τελέσθηκε), ενώ ειδικότερες αναφορές διατυπώνονται γύρω από τον τρόπο συλλογής και ελέγχου της αξιοπιστίας του αποδεικτικού υλικού (ίχνη εγκλήματος, έγγραφα, μάρτυρες, ομολογία κατηγορούμενου κ.λπ .-πρβλ. á. 178 ΚΠοινΔ) και γύρω από τα σφάλματα στα οποία μπορεί να υποπέσουν, κατά την εξιχνίαση ενός εγκλήματος, τα διωκτικά και τα δικαστικά όργανα (π.χ. λόγω επαγγελματικού εθισμού - "ρουτίνας"-, με επακόλουθο την μη επακριβή ουσιαστική διερεύνηση της κάθε υπόθεσης) (πρβλ. βιβλιογραφικά : E. Kube et al. (Hrsg.), *Wissenschaftliche Kriminalistik*, t. 1,2 Wiesbaden 1983 και 1984). Αντίθετα στη *Δικαστική Ψυχολογία* (ή και τη Δικαστική Ψυχιατρική), που θεωρείται κλάδος της εφαρμοσμένης Ψυχολογίας, το επίκεντρο της επιστημονικής έρευνας είναι η ψυχολογική κατάσταση των προσώπων που συμμετέχουν σε μια (ποινική) δίκη (κατηγορούμενος, παθών, πολιτικώς ενάγων, αστικώς υπεύθυνος, μάρτυρες, πραγματογνώμονες, τεχνικοί σύμβουλοι, τακτικοί δικαστές, ένορκοι, συνήγορος), καθώς και η λειτουργικότητα, από ψυ-

χολογική σκοπιά, ορισμένων θεσμών της δικαστηριακής πρακτικής (π.χ. η συμμετοχή ενόρκων στην εκδίκαση σοβαρών ποινικών υποθέσεων). Οπωσδήποτε, και στην περίπτωση της Δικαστικής Ψυχολογίας απότερος σκοπός είναι ο εντοπισμός των πιθανών σφαλμάτων στα οποία μπορεί να υποπέσουν τα διωκτικά και δικαστικά όργανα κατά την εξιχνίαση ενός εγκλήματος και ιδίως κατά την αξιολόγηση του αποδεικτικού υλικού (καταθέσεις μαρτύρων, ομολογία κατηγορουμένου κ.λπ.). Από την άποψη αυτή, οι δυο κλάδοι (Ανακριτική - Αστυνομική και Δικαστική Ψυχολογία - Δικαστική Ψυχιατρική), συμβαίνει πολλές φορές να επικαλύπτονται ως προς το ερευνητικό τους αντικείμενο. Ενώ όμως στον πρώτο από τους κλάδους αυτούς η εξιχνίαση του εγκλήματος αποτελεί πρωταρχικό σκοπό, με συγκεκριμένους κανόνες στρατηγικής, τaktikής και τεχνικής (π.χ. ανθρωπομετρία, φωτογραφική-περιγραφική επισήμανση του δράστη και δακτυλοσκοπική, ως μέθοδοι για την εξακρίβωση της ταυτότητας του δράστη ενός εγκλήματος), στον δεύτερο κλάδο, τη Δικαστική Ψυχολογία (και τη Δικαστική Ψυχιατρική), ο σκοπός αυτός είναι απότερος και με προφανώς στενότερα όρια, αφού εντοπίζεται μόνο στην ψυχολογική διάσταση του προβλήματος.

4. Το γεγονός, πάντως, ότι οι καταθέσεις των μαρτύρων και η ομολογία τους κατηγορουμένου αποτελούν κοινό παρανομαστή τόσο για την Ανακριτική όσο και για τη Δικαστική Ψυχολογία - Δικαστική Ψυχιατρική, παρέχει ίσως ένα μέτρο της σημασίας αλλά και του σύνθετου

χαρακτήρα των αποδεικτικών αυτών μέσων κατά την απονομή της ποινικής δικαιοσύνης. Και μολονότι ούτε η ομολογία του κατηγορουμένου εξακολουθεί πλέον ν' αποτελεί τη “βασιλισσα των αποδείξεων” (*regina probatio*), ούτε η κατάθεση δύο “ανεπίληπτων” μαρτύρων συνιστά απαραίτητα πλήρη απόδειξη της ενοχής του κατηγορουμένου, όπως άλλοτε, όμως τα δύο αυτά αποδεικτικά μέσα συνεχίζουν ακόμη και σήμερα, παρά την ισχνή (όπως θα φανεί στη συνέχεια) αποδεικτική τους αξία, να δεσπόζουν στη δικαστηριακή πρακτική και να διαδραματίζουν, συνήθως, τον σπουδαιότερο ρόλο στην καταδίκη ή αθώωση ενός κατηγορουμένου. Γι' αυτό και θα ήταν σκόπιμο ν' αποτελέσουν το κύριο αντικείμενο των αποδείξεων που θ' ακολουθήσουν στη μελέτη αυτή.

II. Οι μαρτυρικές καταθέσεις

5. Διατυπώθηκε στην προηγούμενη παράγραφο η γνώμη, ότι η αποδεικτική αξία των υπό εξέταση μέσων απόδειξης (και ιδίως της μαρτυρικής κατάθεσης), είναι ισχνή.

Τούτο γίνεται φανερό εάν λάβει κανείς υπόψη του τις παραμορφώσεις και αλλοιώσεις που υφίσταται μια είδηση, ένα ερέθισμα του εξωτερικού περιβάλλοντος, από τη στιγμή που θα γίνει αντιληπτό από τα αισθητήρια όργανα και θα ερμηνευθεί κριτικά από τα στοιχεία της ανθρώπινης διάνοιας, έως την ώρα που θα “αναβιωθεί” και θα κατατεθεί επίσημα στην ανακριτική ή δικαστική αρχή.

Πλήθος από παράγοντες που έχουν σχέση α) με την καλή λειτουργία των στοιχείων της προσωπικότητας κατά την αντίληψη, παράσταση και ανάπλαση της είδησης, β) τις κοινωνικές ιδιαιτερότητές του (παιδεία, επάγγελμα, ενεργή συμμετοχή σε πολιτικές, θρησκευτικές κ.λπ. ομάδες), γ) την ψυχοβιολογική σύσταση του ανθρώπου (φύλο, ηλικία, ψυχικές ανωμαλίες, ιδιοσυγκρασία), και δ) τη φύση του ίδιου του αντικειμένου της μαρτυρίας και τις συναφείς περιστάσεις (ταχύτητα και απόσταση συμβάντος, ιδιότητες προσώπων κ.λπ.) μπορούν τελικά να οδηγήσουν σε πλήρη παραποίηση της αρχικής είδησης, ιδίως μάλιστα εάν συντρέξουν και περιστάσεις που ευνοούν την υποβολή ή τη μεροληψία (διότι π.χ. υπάρχει εχθρική σχέση με τον κατηγορούμενο). Αξίζει λοιπόν να προσεγγίσει κανείς, έστω και συνοπτικά, τους σπουδαιότερους από τους παράγοντες αυτούς, έτσι ώστε να είναι σε θέση να εκτιμήσει ορθά μία μαρτυρική κατάθεση ως δικαστής, ως εισαγγελέας, ως συνήγορος υπεράσπιστης ή απλώς ως μορφωμένος άνθρωπος. Άλλωστε, η ορθή διεξαγωγή της ανάκρισης και η συγκέντρωση του αποδεικτικού υλικού είναι στοιχεία απαραίτητα για τη δικαιη διεξαγωγή της δίκης, κατά την έννοια του á. 6 ΕΣΔΑ, η δε παραβίαση των σχετικών διατάξεων της δικονομίας, εφόσον έτσι επιβαρύνεται η θέση του κατηγορουμένου, είναι δυνατόν να θεμελιώσουν λόγο για απόλυτη ακυρότητα κατ' á. 171 αρ. 1δ' ΚΠοινΔ αλλά και λόγο προσφυγής στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

6. Η πρώτη ομάδα παραγόντων που μπορεί να ασκήσει παραμορφωτική επίδραση στις μαρτυρικές καταθέσεις σχετίζεται με το στάδιο της αντίληψης των ειδήσεων. Είναι δηλαδή γνωστό ότι το "εγώ" (που εκδηλώνεται προ πάντων στην ανώτατη ή "προσωπική" στιβάδα της προσωπικότητας ως (ψυχολογική) συνείδηση, ως διάνοια και ως βούληση [οι άλλες δύο στιβάδες είναι η ζωική και η θυμική, σύμφωνα και με την αντίστοιχη διάκριση του Πλάτωνα στην "Πολιτεία", Ε' 434 επ.], επικοινωνεί με το εξωτερικό του περιβάλλον χάρις σε ορισμένα ειδικά όργανα που ονομάζονται αισθητήρια και που αποτελούν λεπτότατες καταλήξεις του κεντρικού νευρικού συστήματος. Τα αισθητήρια όργανα αφορούν την όραση, τη γεύση, την οσφρηση, την αφή και την ακοή. Λειτουργούν κατά τρόπο περίπου μηχανικό και αυτόματο και μεταβιβάζουν το εξωτερικό ερέθισμα μέσω του νευρικού συστήματος και του εγκεφάλου απ' ευθείας στο εγώ ως (ψυχολογική) συνείδηση, χωρίς άλλη κατεργασία. Όταν η αντίδραση των αισθητηρίων οργάνων στο εξωτερικό ερέθισμα γίνει συνειδητή από το εγώ, η αντίδραση αυτή ονομάζεται αίσθημα (π.χ. βλέπω το αυτοκίνητο να κινείται). Τα αισθήματα έχουν διαφορετική κάθε φορά ένταση και ακρίβεια, ανάλογα με το μέγεθος του ερεθίσματος, την ευαισθησία του αισθητηρίου οργάνου, τον βαθμό εγρήγορσης της συνείδησης και τον βαθμό ετοιμότητας προς αντίληψη. Μπορεί έτσι να είναι το ερέθισμα πολύ ασθενικό (π.χ. αμυδρός θόρυβος από μακριά), η ευαισθησία του αισθητηρίου οργάνου περιορισμένη (π.χ. μειωμένη ικανότητα ακοής λόγω γεροντικής

ηλικίας), η ευαισθησία της συνείδησης στην πρόσληψη ερεθισμάτων επίσης μειωμένη (π.χ. από κούραση ή μετά την αφύπνιση ή λόγω σφιδρής ταραχής και πανικού) και, ακόμη, ο βαθμός ετοιμότητας της αντίληψης χαμηλός λόγω μειωμένης προσοχής (με απασχολεί εκείνη τη στιγμή κάτι άλλο) ή λόγω έλλειψης ενδιαφέροντος. Τα δεδομένα αυτά είναι λοιπόν ικανά να διαστρεβλώσουν μία είδηση ή και να την παραγκωνίσουν ολότελα από την εστία της συνείδησης, σε τρόπο ώστε η σχετική κατάθεση ενός “αυτήκουου” ή “αυτόπτη” μάρτυρα να είναι χωρίς σημασία. Άλλα και όταν ακόμη τα αισθητήρια όργανα λειτουργήσουν απρόσκοπτα και διαβιβάσουν ορθά το ερέθισμα στη συνείδηση, και πάλι η μαρτυρία μπορεί να είναι εσφαλμένη λόγω της ατελούς φύσης των αισθητήριών οργάνων, τα οποία συχνά δεν είναι σε θέση να μεταδώσουν πιστά το ερέθισμα. Είναι γνωστό, στην προκειμένη περίπτωση, το παράδειγμα οφθαλμαπάτης με το καλαμάκι που βρίσκεται μέσα σ' ένα ποτήρι νερό: Το καλαμάκι φαίνεται, λόγω της διάθλασης, τεθλασμένο, ενώ στη πραγματικότητα παραμένει ευθύ, όπως πριν. Πέραν αυτού, σε ορισμένες περιπτώσεις το διαβιβαζόμενο ερέθισμα αλλοιώνεται στη διαδρομή του προς τη συνείδηση ή μόλις φθάσει σε αυτήν (*παραισθησία*: π.χ. ο μεθυσμένος βλέπει τα πράγματα διπλά) ή ακόμη το εγώ αποκτά την αντίληψη ενός αισθήματος χωρίς να υπάρχει καν ερέθισμα (*ψευδαισθησία*: -π.χ. φρικιαστικές παραστάσεις που παρουσιάζονται σε χρόνιο αλκοολικό κατά το τρομώδες παραλήρημα).

7. Τελικά, τα περισσότερα από τα ερεθίσματα που φθάνουν έως τη συνείδηση υφίστανται κατεργασία και ερμηνεία από το εγώ μέσω της κριτικής του λειτουργίας. Η κατεργασία αυτή γίνεται κατά το στάδιο της παράστασης των ειδήσεων. Ως παράσταση νοείται η “απεικόνιση” στον νου παρελθόντων αισθημάτων (π.χ. η παράσταση του Θησείου που σχηματίζω μετά την αναχώρησή μου από εκεί). Οι παραστάσεις αυτές γίνονται με βάση προϋπάρχαντα αισθήματα, αλλά είναι ανεξάρτητες τόπου και χρόνου. Επί πλέον σχηματίζονται όταν και όποτε εμείς θελήσουμε, εκτός εάν πρόκειται για τα λεγόμενα “αναγκαστικά βιώματα” (π.χ. μικροβιοφοβία). Δεν έχουν όμως τη ζωηρότητα και την ακρίβεια των αισθημάτων. Στον νου οι παραστάσεις μορφοποιούνται με τη βοήθεια της μνήμης (μνημονικές παραστάσεις- π.χ. παράσταση των γονέων μου) ή και της φαντασίας (φανταστικές παραστάσεις -π.χ. πήγασος, κένταυρος). Βεβαίως, οι μνημονικές παραστάσεις αποδίδουν τις ειδήσεις με αρκετή ακρίβεια και συντελούν ώστε μία μαρτυρική κατάθεση να προσλαμβάνει χαρακτήρα αξιόπιστο. Συχνά όμως μία μνημονική παράσταση είναι θολή είτε διότι εξ αρχής το άτομο θεώρησε πως ένα συμβάν ήταν δευτερεύουσας σημασίας, είτε διότι το συμβάν αυτό συνδέθηκε με μία ανάμνηση φρίκης και αποτυπώθηκε στο υποσυνείδητο, είτε ακόμη διότι η μνήμη του ατόμου, ως γενικότερη ικανότητα προς εντύπωση, συντήρηση και ανάπλαση ειδήσεων, έχει υποστεί καθίζηση (π.χ. λόγω γήρατος). Στις περιπτώσεις αυτές η φαντασία αναλαμβάνει αυτόκλητα να αναπληρώνει εκείνη τα κενά, με παραστάσεις που

σχηματίζει από αυθαίρετη σύνθεση άλλων μνημονικών παραστάσεων ή στοιχείων. Η κάλυψη των κενών μπορεί τότε να γίνει με βάση τη “φυσική” διαδρομή των γεγονότων ή με βάση τις ειδήσεις από τα μέσα ενημέρωσης ή με υποκατάσταση άλλων αναμνήσεων.

8. Είναι ευνόητο ότι η εξασθένιση του περιεχομένου μιας μνημονικής παράστασης και η αναπλήρωσή της με φανταστικές παραστάσεις είναι τόσο πιθανότερη, όσος περισσότερος είναι ο χρόνος που έχει διαρρεύσει από την ημέρα του επίδικου συμβάντος. Επομένως εάν λάβει κανείς υπόψη του τις πολύμηνες καθυστερήσεις που παρατηρούνται στην Ελληνική δικαστηριακή πρακτική έως τη διενέργεια (προ)ανάκρισης και τη διεξαγωγή της ποινικής δίκης μιας συνήθους υπόθεσης, τότε αντιλαμβάνεται εύκολα τη σχετικά μικρή αξία και την αξιοπιστία που μπορεί να έχουν οι μαρτυρικές καταθέσεις κατά το στάδιο αυτό της ανάπλασης των ειδήσεων ενώπιον των αρχών. Άλλα η αλλοίωση αυτή των αισθημάτων και παραστάσεων γίνεται ακόμη μεγαλύτερη υπό την επίδραση δύο ακόμη παραγόντων: Αφενός της τυχόν δυσχέρειας που μπορεί να έχει ο εξεταζόμενος στην ακριβή διατύπωση των όσων θέλει να πει (εδώ στην αλλοίωση συνεργεί πολλές φορές ο εξετάζων, με τις τυχόν αδέξιες ερωτήσεις του, αλλά και ο γραμματέας που “συνοψίζει” ή “εξωραΐζει” γλωσσολογικά την κατάθεση) και αφετέρου της συστολής (“τρακ”) που αισθάνεται κατά κανόνα ο εξεταζόμενος όταν για πρώτη φορά εμφανίζεται σε ανακριτική ή δικαστηριακή αρχή, με αποτέλεσμα να πα-

Θαίνει σύγχυση και να χάνει τα λόγια του (“δικαστηριακό βίωμα του μάρτυρα”).

9. Από μιαν άλλη σκοπιά, σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση μιας παράστασης και κατ' επέκταση μιας μαρτυρικής κατάθεσης, διαδραματίζει η ψυχοβιολογική σύσταση του εξεταζόμενου προσώπου. Παράγοντες όπως το φύλο, η ηλικία, οι τυχόν ψυχικές ανωμαλίες και η ιδιοσυγκρασία του ατόμου, επιδρούν με διαφορετικό τρόπο για τον καθένα στην απεικόνιση μιας είδησης και πρέπει επομένως να λαμβάνονται οπωσδήποτε υπόψη από τα αρμόδια όργανα για την ορθή αξιολόγηση μιας κατάθεσης. Ειδικότερα: ως προς το φύλο, υπάρχουν ενδείξεις ότι οι γυναίκες παρατηρούν συχνότερα από τους άνδρες το συγκινητικό στοιχείο ενός συμβάντος, έχουν σαφήνεια και ζωηρότητα στις παραστάσεις τους, προσέχουν ιδιαίτερα τις λεπτομέρειες και εκφέρουν κρίσεις με έντονη συναισθηματική απόχρωση περισσότερο από αυτούς. Όλα αυτά όμως δεν ασκούν καμμία σοβαρή επίδραση στην αξιοπιστία των καταθέσεών τους. Μόνο σε περιπτώσεις ιδιαίτερης αναστάτωσης του οργανισμού (έμμηνη ρύση, κύηση, τοκετός, θηλασμός, εμμηνόπαυση) είναι ενδεχόμενο, κατά περίπτωση, να αντιληφθούν εσφαλμένα τα εξωτερικά ερεθίσματα ή να καταθέσουν στην αρμόδια αρχή ανακρίβειες. Ως προς την ηλικία, οι ανήλικοι θεωρούνται γενικά καλοί μάρτυρες και μάλιστα, σε ορισμένα εγκλήματα που αφορούν στους ίδιους (π.χ. βιασμός, αποπλάνηση), η μαρτυρία τους είναι πολύτιμη. Στην αξιολόγησή της πρέπει ωστόσο να λαμβάνεται υπό-

ψη ότι οι ανήλικοι παρουσιάζουν αρκετές ψυχικές *ιδιομορφίες*, που μολονότι γι' αυτούς αποτελούν φυσιολογική κατάσταση, δεν παύουν όμως να επιδρούν αρνητικά στην ακρίβεια των όσων καταθέτουν. Επειδή π.χ. η ανάπτυξη της φαντασίας προηγείται από την ανάπτυξη της κρίσης, ο ανήλικος των 3 ετών είναι κατά κανόνα μυθομανής. Είναι όμως εύκολο να διακρίνει κανείς στα λεγόμενά του την αλήθεια από το ψεύδος, διότι τα ψεύδη του ανήλικου, λόγω ανεπαρκούς κριτικής ικανότητας, δεν αντέχουν σε έλεγχο. Εξάλλου κατά την ηλικία αυτή και μετέπειτα λείπει μεν από τον ανήλικο η αφαιρετική ικανότητα, αλλά η ψυχή του είναι σαν άγραφος πίνακας (*tabula rasa*) και εντυπώνεται σε αυτόν η παραμικρή λεπτομέρεια, πράγμα ιδιαίτερα χρήσιμο στην εξιχνίαση ενός εγκλήματος. Αργότερα, σε ηλικία 5-9 ετών, η μαρτυρία του ανήλικου γίνεται ασφαλέστερη διότι επέρχεται ισοζύγιο κρίσης και φαντασίας. Μεγαλύτερα προβλήματα εμφανίζει η περίοδος της εφηβείας, οπότε αποχαλινώνεται η φαντασία, ενώ και η κριτική ικανότητα του εφήβου, μολονότι αυξημένη, επηρεάζεται έντονα από συναισθηματικά στοιχεία και από τη γενικότερη “επαναστατική” του διάθεση. Αντίστοιχα οι καταθέσεις των εφήβων πρέπει να γίνονται πιστευτές μόνο μετά από σχολαστική εξέταση. Από την άλλη πλευρά, οι γέροντες εμφανίζουν συχνά φοβίες (συνήθως ανεπίδεκτες λογικής ανταπόδειξης), εριστική διάθεση και αδυναμία συνεννόησης, γεγονός που οδηγεί κάποτε σε ψευδείς καταμηνύσεις ή ψευδείς μαρτυρικές καταθέσεις, ίδιως κατά νεαρών ατόμων τα οποία αυτοί φοβούνται ότι θα τους βλάψουν. Ανε-

Ξάρτητα όμως από αυτές τις εσκεμμένες ενέργειές τους, οι γέροντες δίδουν πολλές φορές ανακριβείς καταθέσεις διότι αμβλύνεται η λειτουργία των αισθητηρίων οργάνων τους (ιδίως: μειωμένη ικανότητα όρασης και ακοής) και διότι, επίσης, παρουσιάζουν συνήθως απώλεια της πρόσφατης μνήμης τους (ενθυμούνται όμως περιστατικά από τη νεαρή τους ηλικία). Η διάνοια τους διαπηρείται ωστόσο ακμαία ακόμη και σε προχωρημένη ηλικία, δεδομένου ότι δεν προσβάλλεται άμεσα από το γήρας.

10. Άλλος γενικότερος παράγων που μπορεί να επηρεάσει την αντίληψη, την παράσταση και την ανάπλαση των ειδήσεων από ένα μάρτυρα είναι οι τυχόν ψυχικές του ανωμαλίες. Ενδέχεται, πράγματι να παρουσιάζει κανείς εκδηλώσεις των ψυχικών του στοιχείων (ιδίως: ορμών, ορμεμφύτων, συναισθημάτων και βούλησης) κατά παρέκκλιση του "κανονικού", χωρίς δηλαδή οι εκδηλώσεις αυτές να επιβάλλονται και να δικαιολογούνται από τις εκάστοτε πραγματικές περιστάσεις (π.χ. οργίζομαι άμετρα για μια ασήμαντη προσβολή ή φανατίζομαι υπέρμετρα για τα πολιτικά πράγματα). Κυρίως εδώ μας ενδιαφέρει η περίπτωση των φαντασιόπληκτων ή δοξομανών ψυχανώμαλων, οι οποίοι συνηθίζουν να καταθέτουν ψευδολογίες για λόγους δημιουργίας εντυπώσεων ή και για να προσελκύουν την προσοχή του κοινού. Ο κίνδυνος μάλιστα να παραπλανηθούν οι ανακριτικές και δικαστικές αρχές από τέτοιους είδους καταθέσεις είναι πράγματι μεγάλος, διότι οι ψυχικά ανώμαλοι μάρτυρες δεν

υστερούν καθόλου σε διανοητικές ικανότητες έναντι άλλων ατόμων, η δε πάθησή τους δεν υποπίπτει αμέσως στην αντίληψη των δικαστών. Τέλος, η μαρτυρική κατάθεση μπορεί, σε μικρό πάντως βαθμό, ν' αλλοιωθεί από τον "βιωματικό" τύπο ή την *ιδιοσυγκρασία* του μάρτυρα. Υποστηρίζεται, έτσι, ότι άτομα τα οποία κατά την κατάταξη του *Γιούνγκ* έχουν ενδοστρεφή ψυχική προσωπικότητα, διαμορφώνουν αντιλήψεις με μεγαλύτερη δόση φαντασίας και υποκειμενισμού, και ότι αντίθετα, οι έχοντες εξωστρεφή προσωπικότητα αντιλαμβάνονται ακριβέστερα την πραγματικότητα (ανάλογα θα μπορούσαν να λεχθούν και για την τυπολογική διάκριση του *Κρέτομερ* σε σχιζοθυμικούς και κυκλοθυμικούς). Επίσης και κατά την κλασική κατάταξη των ανθρώπων σε *ιδιοσυγκρασίες* (πρβλ. *Γαληνού*, Περί Φυσικών Δυνάμεων, II.IX επ.), οι προσεγγίσεις είναι παρεμφερείς: Ο "αιματώδης", άνθρωπος καλοσυνάτος και ενθουσιώδης, αλλά επιπλάιος και ευχειραγώγητος, θεωρείται ότι προβαίνει σε καταθέσεις επιφανειακές και προσωπόληπτες. Ασφαλέστερες κρίνονται αντίθετα οι καταθέσεις του "μελαγχολικού" (ανθρώπου αγχώδους, ανικανοποίητου, με αυξημένο αίσθημα ευθύνης και τάση εμβάθυνσης των καταστάσεων), του "φλεγματικού" (ανθρώπου "του μέτρου", ψύχραιμου και προσεκτικού, χωρίς εξάρσεις, ενθουσιασμούς και πρωτοβουλίες) αλλά και του "χολερικού" (ανθρώπου ενεργητικού, αυταρχικού και ευερέθιστου, με παρατηρητικότητα και πρακτικό πνεύμα).

11. Εκτός από τους ψυχοβιολογικούς παράγοντες

που εξετάσθηκαν πιο πάνω, επίδραση στην ακρίβεια της μαρτυρικής κατάθεσης ασκούν συχνά και διάφοροι κοινωνιολογικοί παράγοντες όπως η παιδεία, το επάγγελμα και η ένταξη σε κοινωνικές ομάδες. Η παιδεία, π.χ., έχει διαπιστωθεί ότι είναι σε θέση να οξύνει την κρίση του ανθρώπου, έτσι ώστε η προσλαμβανόμενη ειδηση να υπόκειται σε καλύτερη επεξεργασία και να συνάγονται, άρα, ακριβέστερες εικόνες και συνειρμαί εννοιών (π.χ. μέγεθος ενός αντικειμένου). Ακόμη, όμως και όταν λείπει η παιδεία, το άτομο ενδέχεται να εμφανίζει εξαιρετικά ανεπτυγμένη νοημοσύνη, δηλαδή την πρωτόγονη εκείνη ικανότητα του ανθρώπου ν' αντιμετωπίζει εκ των ενόντων και με επωφελή γι' αυτόν τρόπο άτυπες (καινοφανείς) καταστάσεις. Μια τέτοια νοημοσύνη επιτρέπει επομένως και σε άτομα χωρίς κρίση να αποκτούν γνώση των αντικειμένων και να τα εκτιμούν ορθά, με τον “κοινό vous” (π.χ. στρατηγική ιδιοφυΐα πολλών αγωνιστών του 1821). Επίσης το επάγγελμα και γενικότερα το είδος απασχόλησης ενός ατόμου μπορεί να προσδώσει ιδιαίτερη αξία στη μαρτυρική του κατάθεση, εκεί όπου για την αντίληψη και την ερμηνεία των ειδήσεων απαιτούνται ειδικές γνώσεις (π.χ. αυτοκινητιστής που παραβρέθηκε σε τροχαίο ατύχημα ως μάρτυρας) ή ειδικές ικανότητες (π.χ. νυκτοφύλακας ή αστυνομικός με ιδιαίτερη εξάσκηση στην επισήμανση και δίωξη διαρρηκτών). Άλλα και αντίστροφα, η μαρτυρική κατάθεση μπορεί να εμφανίζεται ιδιαίτερα αναξιόπιστη εκεί όπου οι απαιτούμενες αυτές γνώσεις ή ικανότητες ευρίσκονται κατά τεκμήριο, λόγω απασχόλησης, κάτω του “κανονικού” (στα πιο πάνω

παραδείγματα αντίστοιχα: περαστικός χωρικός με το γαιδουράκι του, παρευρισκόμενος αφηρημένος καθηγητής πυρηνικής φυσικής που ζει "στον κόσμο του"). Εξάλλου, ουσιώδες κριτήριο για την εκτίμηση της αξιοπιστίας μιας μαρτυρικής κατάθεσης είναι και η τυχόν ενεργή συμμετοχή του μάρτυρα σε κοινωνικές ομάδες (πολιτικές, θρησκευτικές, αθλητικές, εθνικές), εφ' όσον βέβαια η μαρτυρία του έχει σχέση, έστω και έμμεσα, με αυτή τη συμμετοχή -π.χ. εκτίμηση του αριθμού των προσώπων που συμμετείχαν σε μία πολιτική συγκέντρωση ή διαδήλωση, περιγραφή συμπλοκών που έγιναν σε μία πολιτική πορεία μεταξύ διαδηλωτών και αστυνομίας (ενδέχεται έτσι ο μάρτυρς να περιγράψει τα γεγονότα κατά τρόπο ώστε ν' αποδοθεί ευκολότερα η ευθύνη στους διαδηλωτές εάν ο ίδιος ανήκει σε αντίθετη πολιτική παράταξη).

12. Τέλος, σημαντικό ρόλο στην ακρίβεια ή μη μιας μαρτυρικής κατάθεσης διαδραματίζουν η ίδια η φύση του αντικειμένου της μαρτυρίας και οι περιστάσεις κάτω από τις οποίες παραβρέθηκε ο μάρτυρας στο επίδικο συμβάν. Είναι δηλαδή φανερό ότι η (τυχόν μεγάλη) απόσταση του αντικειμένου από τον μάρτυρα, ο (αμυδρός) φωτισμός, η (υπερβολική) ταχύτητα με την οποία εκτυλίχθηκε το συμβάν και άλλες παρόμοιες περιστάσεις, μπορούν ν' αφήσουν στη μνήμη του μάρτυρα (σπουδαία) κενά, τα οποία αυτός θα προσπαθήσει να συμπληρώσει με τη φαντασία του. Επίσης και η φύση του αντικειμένου της μαρτυρίας έχει παρατηρηθεί ότι οδηγεί συχνά σε παραπλανητικές παραστάσεις και ανακρίβειες. Έτσι π.χ. στα τροχαία ατυ-

χήματα διαπιστώθηκε ότι οι μικρές ταχύτητες συνήθως υποεκτιμώνται και οι μεγάλες υπερεκτιμώνται και ότι γενικότερα τα κατατιθέμενα περιστατικά τείνουν να μεγαλοποιούνται, ώστε να εξαρθεί η σημασία τους. Ακόμη στις περιγραφές των προσώπων (ύψος, ηλικία κ.λπ.), τα μεγέθη συνήθως σχετικοποιούνται και συναρτώνται με εκείνα του μάρτυρα (π.χ. ο βραχύσωμος μάρτυρας τείνει να θεωρεί τον κανονικό άνθρωπο ως ψηλόσωμο).

13. Και ανεξάρτητα όμως από τους πιο πάνω παραγοντες, η μαρτυρική κατάθεση μπορεί να επηρεασθεί αρνητικά εάν συντρέξουν περιστάσεις που ευνοούν τη μεροληψία ή την υποβολή. Η μεροληψία συνεπάγεται κατάθεση που αποβλέπει να ελαφρύνει ή, κατά περίπτωση, να επιβαρύνει τη θέση του κατηγορουμένου. Τούτο μπορεί βέβαια να οφείλεται σε προσωπική φιλία ή αντιδικία με τον κατηγορούμενο, όπως επίσης μπορεί να αναγεται σε τυχαία περιστατικά -π.χ. άσκηση του ίδιου επαγγέλματος (συνήθως εδώ πρυτανεύει η λεγόμενη “επαγγελματική αλληλεγγύη”: *esprit de corps*, αν και δεν αποκλείονται, αντίστροφα, οι επαγγελματικές αντιζηλίες), ή σύμπτωση των πολιτικών απόψεων ή κοινή καταγωγή από την ίδια περιοχή, ή φόβος εκδίκησης από τους συγγενείς του κατηγορουμένου κ.λπ. Στις περιπτώσεις αυτές η μαρτυρία αυτή θα πρέπει ν' αξιολογείται εν όψει και των ειδικών αυτών στοιχείων που μπορούν να οδηγήσουν σε μεροληψία. Επί πλέον, θα πρέπει η μαρτυρία, εφ' όσον βρεθεί ότι είναι ενσυνείδητα ψευδής, να ελέγχεται σύμφωνα με τους νόμους συνειρμού των παραστά-

σεων (διέγερση ενός στοιχείου του συνειρμού, ώστε να έλθουν στην επιφάνεια και τα υπόλοιπα στοιχεία του συνολικού συμπλέγματος που αποκρύπτονται - π.χ. ζητώ από τον ύποπτο για φόνο μικρού παιδιού σε δάσος να μου πει γρήγορα μια λέξη που του έρχεται στον νου μόλις του πω "μικρό παιδί", με την προοπτική ότι ίσως απαντήσει "δάσος").

14. Εξ άλλου η υποβολή, χωρίς να είναι ενσυνείδητη, έχει επακόλουθα παρόμοια με εκείνα της μεροληψίας και μάλιστα περισσότερο δυσδιάκριτα. Βάση της υποβολής αποτελεί ο νόμος της ψυχικής εξάρπησης. Σύμφωνα με αυτόν, το άτομο, έχοντας επίγνωση των μικρών του δυνάμεων και θέλοντας ν' αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τις ανάγκες της ζωής, δέχεται συνήθως να τεθεί υπό τη σκέπη μιας ισχυρότερης δύναμης (ιδέας, γνώσης, ομάδας, προσώπου) και να μεταθέσει ένα μεγάλο μέρος της ευθύνης προς αυτόνομη ύπαρξη στους "ώμους" της δύναμης αυτής (π.χ. θεωρώ ότι η γη είναι στρογγυλή όχι διότι την έχω δει με τα μάτια μου, άλλα διότι πιστεύω στην αυθεντία του δασκάλου μου). Αλλά η άκριτη αυτή (χωρίς κριτική επεξεργασία) υιοθέτηση μιας ιδέας απλώς και μόνο διότι εκπορεύεται από κάποιαν αυθεντία, οδηγεί πολύ συχνά τον άνθρωπο σε πλάνες, δηλαδή σε ταύτιση του ψευδούς και εικονικού με το πραγματικό και σπουδαίο. Βλέποντας π.χ. κάποιον να οδηγείται σιδηροδέσμιος στη φυλακή για προσωρινή κράτηση (παλιότερα: "προφυλάκιση"), τον θεωρώ ήδη ένοχο του εγκλήματος που του αποδίδεται, αφού η Πολιτεία, ως αυθεντία, του

συμπεριφέρεται κατ' αυτόν τον τρόπο, και λησμονώ ότι το άτομο αυτό τελεί απλώς υπό προσωρινή κράτηση και είναι μόνον ύποπτος, θεωρούμενος εκ του νόμου (α. 6 ΕΣΔΑ) αθώος μέχρι αποδείξεως της ενοχής του. Στην περίπτωση αυτή υπάρχει υποβολή, δηλαδή υπάρχει μια ανώμαλη μετατροπή ενός φανταστικού βιώματος (ότι ο Α είναι ένοχος) σε πραγματικό βίωμα, λόγω επίδρασης της ξένης αυθεντίας. Εξάλλου η υποβολή μπορεί να είναι γενική και να αφορά όλα τα στοιχεία της προσωπικότητας, ή να είναι ειδική και να πλήττει ορισμένα μόνον από αυτά (κυρίως συναισθήματα, κρίσεις, τάσεις).

15. Γίνεται βέβαια αμέσως αντιληπτός ο σπουδαιότατος ρόλος της υποβολής στη διαστρέβλωση μιας μαρτυρικής κατάθεσης ή και στη συσκότιση της αλήθειας μιας ποινικής υπόθεσης γενικότερα. Οι αποφάσεις των δικαστηρίων στους προηγούμενους βαθμούς δικαιοδοσίας, τα σχετικά δικαστικά βουλεύματα, οι καταθέσεις πραγματογνωμόνων και ειδικευμένων επιστημόνων ή και Καθηγητών Πανεπιστημίου, το τυχόν βεβαρημένο ποινικό μητρώο του κατηγορούμενου, η στάση του Τύπου, ως φορέα και εκφραστή της λεγόμενης “κοινής γνώμης”, απέναντι στον κατηγορούμενο, είναι παράγοντες οι οποίοι, ακριβώς διότι με τον ένα ή τον άλλο τρόπο έχουν περιβληθεί τον μανδύα της αυθεντίας, μπορούν να υποβάλλουν στον μάρτυρα (και στους άλλους παράγοντες της δίκης) ιδέες και κρίσεις εντελώς ξένες προς όσα ο ίδιος έτυχε να αντιληφθεί κατά το επίδικο συμβάν. Και χρειάζεται, ασφαλώς, ισχυρότατη αντίσταση από την πλευρά του μάρτυρα για να διατηρήσει ανεπηρέαστη την κρίση

του προς όφελος της αλήθειας. Ορισμένες ωστόσο καπηγορίες ανθρώπων θεωρείται ότι υφίστανται υποβολή ευκολότερα από άλλες. Τέτοιες καπηγορίες *ευϋπόβληπτων ατόμων* είναι π.χ. οι ανήλικοι, ιδίως κατά το στάδιο της εφηβείας (ακολουθούν εύκολα την αυθεντία της ομάδας στην οποία έχουν ενταχθεί -π.χ. σχολική παρέα- καθώς και τις επιταγές του εκάστοτε "συρμού" - μόδας), οι ψυχικά ανώμαλοι, προ πάντων σε τομείς που αφορούν την ψυχική τους ανωμαλία (π.χ. άτομο φανατικό στα πολιτικά), τα απαίδευτα άτομα (η παιδεία καταλύει συνήθως τις δοξασίες - ταμπού και ενισχύει το άτομο ν' αυτονομηθεί ως προσωπικότητα).

16. Επισημάνθηκαν στις προηγούμενες αναπτύξεις οι βασικότεροι παράγοντες που μπορούν ν' αλλοιώσουν ή να παραμορφώσουν μία μαρτυρική κατάθεση. Άλλα όπως διαπιστώνεται, οι παράγοντες αυτοί είναι τόσοι πολλοί, ώστε θα ήταν μάταιο να αναμένεται από τον δικαστή να τους λάβει όλους υπόψη του κατά την ώρα έκδοσης της απόφασης, "ακολουθώντας (μόνο) τη φωνή της συνείδησής του" (ά. 177 ΚΠοινΔ). Γι' αυτό και ο Έλληνας νομοθέτης έχει θεσπίσει αρκετές διατάξεις, με τις οποίες επιχειρεί να περιορίσει τους κινδύνους από στρεβλές μαρτυρικές καταθέσεις. Ορίζονται έτσι πρόσωπα που δεν εξετάζονται στο ακροατήριο ως μάρτυρες (π.χ. όσοι εκτέλεσαν στην ίδια υπόθεση εισαγγελικά ή ανακριτικά καθήκοντα: ά. 211 ΚΠοινΔ - πρβλ. και ά. 14 ΚΠοινΔ), ή που εξετάζονται μεν, αλλά χωρίς να δίνουν όρκο στην ανάκριση και στην κύρια διαδικασία (π.χ. ανήλικοι έως

17 ετών, πολιτικώς ενάγοντες, άτομα που καταφανώς έχουν εξασθενημένη διάνοια κ.λπ.: á. 221 ΚΠοινΔ). Και ακόμη ορίζονται οι προϋποθέσεις, υπό τις οποίες πρέπει να εξετάζεται κανείς ως μάρτυρας (προφορική εξέταση, χωριστά για τον κάθε μάρτυρα, χωρίς επικοινωνία με τους υπόλοιπους και χωρίς να του γίνονται διακοπές ή παραπειστικές ερωτήσεις- βλ. á. 209 επ. και 350 επ. ΚΠοινΔ). Προβλέπεται περαιτέρω ότι ο μάρτυρας δεν πρέπει να ερωτάται κατ' αρχήν για προσωπικές κρίσεις (á. 223 παρ. 1 ΚΠοινΔ), ότι παρά την υποχρέωσή του προς μαρτυρία (ή ίσως ακριβώς γι' αυτό) δεν είναι υποχρεωμένος να καταθέτει περιστατικά από τα οποία προκύπτει δική του ενοχή για αξιόποινη πράξη (ά. 223 παρ. 4 ΚΠοινΔ), ότι αντίθετα πρέπει να φανερώσει τον τρόπο με τον οποίο περιήλθαν σε γνώση του τα περιστατικά που καταθέτει (ιδίως όταν πρόκειται για μάρτυρα "εξ ακοής": á. 224§1 εδ. β' ΚΠοινΔ), ότι μόνη η μαρτυρική κατάθεση ή η απολογία προσώπου συγκατηγορουμένου για την ίδια πράξη δεν είναι αρκετή για την καταδίκη του κατηγορουμένου (ά. 211Α ΚΠοινΔ -πρβλ. ΑΠ 1161/97, ΝοΒ 1998, 555), και, επί πλέον, ότι υπάρχει δικαίωμα του εισαγγελέα και των διαδίκων ν' αποκαλύψουν κατά του μάρτυρα ή της μαρτυρίας του οποιαδήποτε στοιχεία θα μπορούσαν να προσδιορίσουν τον βαθμό της αξιοπιστίας του και να συντελέσουν στην εξεύρεση της αλήθειας (ά. 358 ΚΠοινΔ). Πάντως κατά το Ελληνικό Ποινικό Δίκαιο δεν επιτρέπεται για την πιστοποίηση της αλήθειας των όσων καταθέτει ένας μάρτυρας ή ένας κατηγορούμενος ούτε η ψυχιατρική ούτε η ψυχολογική εξέταση των μαρ-

τύρων, ούτε η χρήση μεθόδων βίας ή ψυχολογικού καταναγκασμού (αντίθεση προς ά. 239 και 137 ΠΚ), ούτε, κατ' ορθότερη γνώμη, η προσφυγή, χωρίς τη συναίνεση του ενδιαφερομένου, σε ναρκοαναλυτικές μεθόδους ("ορός αλήθειας"), ή σε ψυχοδιαγνωστικές συσκευές ("ανιχνευτής ψεύδους") (αντίθεση προς ά. 239 σε συνδυασμό και με ά. 13δ ΠΚ· πρβλ και σχετική απόφαση απαγορευτική του "ανιχνευτή ψεύδους" από το τότε Δυτικογερμανικό Ακυρωτικό Δικαστήριο: BGH St :1954, 333-338, καθώς και §136α γερμΚΠοινΔ).

III. Η ομολογία του κατηγορουμένου

17. Συγγενής κατ' είδος με τη μαρτυρική κατάθεση αλλά διαφορετική στις λειτουργίες που μπορεί να εξυπηρετήσει είναι η ομολογία του κατηγορουμένου. Ενώ δηλαδή η μαρτυρική κατάθεση κατατείνει στην εξεύρεση της αλήθειας και στην εξιχνίαση του εγκλήματος, η στρατηγική την οποία θα ακολουθήσει ο κατηγορούμενος μπροστά στις αρμόδιες αρχές κατά την απολογία του και κατά την υπόλοιπη ακροαματική διαδικασία (π.χ. ερωτήσεις στους μάρτυρες), καθώς και η τυχόν παραδοχή της ενοχής του (ομολογία) αποβλέπουν κατά κανόνα (και ευλόγως) όχι στην αποκάλυψη της αλήθειας, αλλά απλώς στην κατά το δυνατό μεγαλύτερη ελάφρυνση της θέσης του. Τούτο μάλιστα αναγνωρίζεται με έμφαση από τη νομολογία μας η οποία θεωρεί ότι ο κατηγορούμενος (κατά την έννοια του ά. 72 ΚΠοινΔ) όχι μόνο μπορεί ν'

αρνηθεί ν' απαντήσει σε οποιαδήποτε εξέτασή του ενώπιον της αρχής (χωρίς η άρνηση ή η σιωπή του αυτή να ερμηνευθεί ως “τεκμήριο” ενοχής), αλλ' επιπλέον μπορεί ν' απαντήσει αναληθώς ή και με χρήση ψευδών αποδεικτικών στοιχείων (αρκεί βέβαια να μη ενοχοποιήσει ή να προσβάλει, με τα όσα θα πει, άλλον αθώο): ΠλημΑθ 5148/1981, Ποινχρ 32, 436· ΑΠ (Συμβ) 761/88, Ποινχρ 39, 27 και ΑΠ 1091/88, Ποινχρ 39, 61· ΔιάτΕισΠλημΑθ Γ88623/89, ΑρχΝ 40, 205· ΟμοσπΓερμΑκυρωτικό 3.8.94, Ποινχρ 45, 116. Επίσης: Μελέτη Δημ. Βαρελά στο ΝοΒ 36: 1988, 855 και σημ. 11, με παραπομπή και στις αποφάσεις ΠλημΑθ 853/74, Ποινχρ 24, 217 και ΠλημΑθ 5148/81, Ποινχρ 32, 437. Συνεπώς το πρίσμα κάτω από το οποίο μπορεί να εξετασθεί η απολογία ή και η τυχόν ομολογία του κατηγορουμένου δεν είναι, όπως στις συνήθεις μαρτυρικές καταθέσεις, η λόγω ατέλειας των ψυχικών στοιχείων ανεπίγνωστη διαστρέβλωση της αλήθειας, αλλ' αντίθετα η εν επιγνώσει διαστρέβλωσή της προς ελάφρυνση της θέσης του. Από την άποψη αυτή ο κατηγορούμενος μπορεί να προβεί σε ψευδή ομολογία μόνο σε παθολογικές περιπτώσεις (μελαγχολικοί ψυχωτικοί για την ταπείνωση του εαυτού τους, σχίζοφρενείς, ολιγοφρενείς, επιληπτικοί, υστερικοί υπό την επίδραση αυθυποβολής κ.λπ.) ή έπειτα από ισχυρή πίεση των αρχών (παρά τις υπάρχουσες συνταγματικές και δικονομικές εγγυήσεις) ή ακόμη προς συγκάλυψη άλλου βαρύτερου εγκλήματος που τελέσθηκε π.χ. αλλού. Συνήθως όμως η ομολογία του κατηγορουμένου είναι αληθινή στο περιεχόμενό της και μπορεί να οφειλεται είτε (α) στην προσπάθεια του κατηγορουμένου

να ελαφρύνει έτσι τη θέση του (“μετάνοια” κατά τα ά. 79 και 84 ΠοινΚ), ιδίως όταν η πράξη του έγινε απερίσκεπτα ή από αψιθυμία ή εκ περιστάσεως, ή ακόμη, για ιδεολογικούς λόγους, είτε, (β), σπανιότερα, στην εσωτερική ανάγκη του κατηγορουμένου ν' απαλλαγεί από το βάρος των τύψεων της συνειδησής του ή ν' αποτρέψει την καταδίκη ενός αθώου. Όπως και να έχει το πράγμα, η ομολογία του κατηγορουμένου δεν αποτελεί πλέον απόδειξη, όπως υπό προϋποθέσεις κατά το προηγούμενο δίκαιο (ά.111 ΠοινΔ 1834), αλλά συνεκτιμάται με το υπόλοιπο αποδεικτικό υλικό και μάλιστα, εφ' όσον κριθεί σκόπιμο, μπορεί να γίνει δεκτή μόνον ως προς ορισμένα μέρη της (διαιρετή η ομολογία -π.χ. γίνεται δεκτή η ομολογία της ανθρωποκτονίας και απορρίπτεται ο ισχυρισμός για κατάσταση ανάγκης).

ΒΑΣΙΚΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΜΕΤΑ ΤΟ 1930

ΑΛΕΞΙΑΔΗ Στέργιου, Εγχειρίδιο Ανακριτικής, Αθήνα/ Θεσσαλονίκη 1978 (ε' έκδοση: "Ανακριτική", 2003).

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Αποστόλου, Δικαστική Ψυχολογία, Αθήναι 1932² (1917¹).

ΓΑΡΔΙΚΑ Κωνσταντίνου, Εγκληματολογία, τ.Β': Αστυνομική, Αθήνα: Αφοι Τζάκα, 1968⁶ (1938¹)(επανέκδοση από τις εκδόσεις Α.Ν. Σάκκουλα στη σειρά "Κλασική Νομική Βιβλιοθήκη", 2001)

ΓΑΡΔΙΚΑ Κωνσταντίνου, Η αξία της δια μαρτύρων απόδειξεως εν τη ποινική δίκη, Ποινχρ θ' 1959, 65-81, 121-138, 177-197.

ΓΙΩΤΗ Χρ., Ανακριτική, Αθήναι: τυπ. Ελλάς, 1934.

ΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ Π., Περί της ομολογίας του κατηγορουμένου και του τρόπου εξετάσεως αυτού, περ. "Θέμις" ΝΛ', 1940, 97-107.

ΔΑΣΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ Ιωάννου, Στοιχεία Ανακριτικής Επισήμης, Αθήναι (1964).

ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Ψυχολογικά αίτια της αστόχου δικαστικής κρίσεως, Αθήναι 1965.

ΔΕΔΕ Χρίστου, Θεωρητικά Προβλήματα της Αποδεικτικής Διαδικασίας, Αθήναι: Α.Ν. Σάκκουλας, 1985.

ΖΗΣΙΑΔΗ ΒΑΣ., Η ψυχολογική θεώρηση της ποινικής δίκης, Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, 1998.

KAPARDIS ANDREAS, Psychology and Law. A Critical Introduction, Cambridge/New York/Melbourne: Cambridge University Press, 1997.

ΚΑΡΡΑ ΑΡΓ., Επίτομη Ερμηνεία του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, Αθήνα/Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 1995, ιδίως σελ. 411 επ.

ΚΟΤΣΑΛΗ Γ. Λεωνίδα, Εισαγωγή στην Δικαστική Ψυχιατρική, Αθήνα/ Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας 2002 (γ' έκδ.).

ΚΩΣΤΑΡΑ ΑΛΕΞ., Η αναζήτηση της αλήθειας στην Ποινική Δίκη, τ. Α', Αθήνα/Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 1988.

ΜΑΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ Αλίκης, Ο μάρτυς εν τη ποινική δίκη, Αθήναι 1965.

ΜΑΡΚΑΤΟΥ Κωνστ., Επιστημονική Αστυνομία, Αθήναι, τευχ. α'-γ', 1971¹.

ΜΠΕΖΕ Λουκίας, Ψυχολογική εξέταση της προσωπικότητας του δικαστή, Αθήνα/Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 1991.

ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Ιωάννου, Δικαστικά πλάνα, Αθήναι 1962.

ΠΙΤΣΟΓΙΑΝΝΗ Παναγ., Ανακριτική, Θεσσαλονίκη: Αφοί Σάκκουλα 1983².

ΠΙΤΤΟΥ Κωνστ., Ιχνολογία, Αθήναι 1985.

ΣΤΑΘΕΑ Γεωργίου, Εγχειρίδιον Ανακριτικής, Αθήναι: Α.Ν. Σάκκουλας, 1973

ΤΖΩΡΤΖΗ Γεωργίου, Ψυχολογία του μάρτυρος, Αθήναι: Ελληνικόν Ψυχολογικόν Ινστιτούτον, 1966.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗ Ιακ., Ανακριτική, Δικαιώματα του Ανθρώπου και Εγκληματογένεση, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 1984.

ΦΙΛΙΠΠΙΔΟΥ Τηλέμαχου, Εγχειρίδιον Δικαστικής Ψυχολογίας, Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, τευχ.Α' 1981 (β' έκδοση: "Δικαστική Ψυχολογία", 1986).

ΦΩΤΑΚΗ Νικ., Θέματα Δικαστικής Ψυχολογίας και Δικαστικής Ψυχιατρικής, Θεσσαλονίκη: Αφοί Σάκκουλα, τεύχ. Ια', Ιβ' 1978.

ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Ψυχιατρική-Ψυχολογική Πραγματογνωμοσύνη, Αθήνα: Α.Ν. Σάκκουλας, 1983.